

A TŰLÉLŐK

A nagyterem hatalmas ajtajának minkét szárnyát becsukták. De különben se jött már percek óta senki. A népgyűlést tizenegy órára hívta össze a parancsnok, s most öt perc hiányzott a tizenegyből. Az ajtó két oldalára egy-egy lányos arcú tiszt állt oda díszőrségnek. A zöldposztós polgármesteri asztal kandellábereiben, a feszület két oldalán, most gyújtotta meg az öreg városi pandúr a gyertyákat. Ófelsége első Ferenc József király és császár életnagyságú arcképe, a fiatal uralkodó gyermeki mosolyával, ma reggel óta ismét ott függött az asztal fölött.

De a terem nem volt egészen tele. Szent György téri oldalán ugyan egymáshoz szorultak a dolmányok és bekecsek, úgyhogy a pópák még finctorogtak is a subaszag miatt, pedig az ő magas támlájú faragott székeik előtt, melyekben a közgyűléseken a virilisták ültek, egy kis hely is volt, az a kötelező holdudvar, amely ilyenkor elválasztja az urakat a plebstől.

A Szentháromság téri oldal annál gyérebbe volt. Ki volt itt? Buday, az adótárnok, Virter a megyei ülnök, néhány céhmester, két-három birtokos és akit elsőnek kellett volna említeni: főpapi gyűrűjével az ujján, Kelle Ernő apát úr. Megkönnyebbülve és kipirulva mosolygott. Mintha arcáról teljesen eltűnt volna a nyugtalanság és a félelem.

A két felekezet, illetve a két nép képviselői között kisebb-nagyobb rangú hivatalnokok álldogáltak, néhány kereskedő, pár iparos és jobb gazda s egy testes, mély hangú tűzérkapitány, aki a kelleténél jóval hangosabban, mint a nagyothallók, folyton azt mondta: Jawohl! Mintha ez a középen álló csoport sehova se tartozását óhajtotta volna kifejezni. Ideértve a kapitányt is, aki rég nyugdíjban volt, s evégből minden rendszer iránti tökéletes lojalitását hanglyozta.

— Nemegyeit is elment fogadni — súgta árulkodóan a főutcai boltosnak, Stojačkovićnak az egyik hivatalnok. — Pedig az, amikor jött, akkor is menőben volt már!

Jót nevetett a szellemességén, s a süket tűzér, mintha csak hozzája szólt volna, hangosan felmordult:

— Jawohl!

Akkor nyílt ki az égő gyertyák mögött az ajtó és belépett teljes ünnepi díszben, két sor kitüntetéssel a mellén, Stejin, a városparancsnok. Kórusban hangzott fel a »živio«, úgyhogy egy percig némán állt, fejét kissé lehajtva a kandelláberek lángnyelvei között, mintha nem érdemelte volna a harsány üdvözlőhangot, s így kívánta volna szerényen elhárítani magától. De a jelenlevők nem akarták egyhamar abbahagyni az ovációt. És ebben az ünneplésben igazán semmi különbség se volt a Szent György tér és a Szentháromság tér oldalán elhelyezkedett urak között. Zombory Gáspár uram éppoly lelkesen zíviozott, mint Petrović, a bocskoros, vagy Aradski, az ügyvéd.

Az őrnagy még mindig lehajtott fejjel állt. De most már nem olyan feszese-
sen és mereven, mint az imént. Sőt a kezét is felemelte, majd az asztal szélébe
fogódzott, mint aki szólni óhajt, mire elhallgatott az éljenzés.

De nem szólalt meg mindjárt. S e pillanatnyi szünetben, mintha csak
így lett volna megrendezve, valaki énekelni kezdett. A virilisták székeiből
villámgyorsan ugrottak fel az urak, a lányos arcú hadnagyok felszegték a
fejüket a mennyezetre meredve, miközben minden tekintet az ifjú uralkodó
arcképe felé fordult, ahogy a »Gott erhalte« hangjai szálltak. Az apát úrnak
nem volt jó hangja, nem tudott volna versenyre kelni a pópák zengő basszu-
sával, most azonban ő is, szinte egyházi méltóságát feledve, lelkesen énekelt
a néppel.

— Als Kommandant der könig. u. kaiserliche Stadt Zombor... — fogott
végre beszédébe az őrnagy.

— Kako to, bogamu... — dörmögte szakállába egy öreg paraszt, aki
minden jel szerint szintén süket volt, s ezért sikerült hangosabbra a megjegy-
zése, de nem folytathatta, mert rosszálló pillantások szegeződtek rá, le kellett
nyelnie, amit mondani akart.

Stejin őrnagy pedig zavartalanul folytatta beszédét. Száraz hangon, amely-
ből ingerültség érződött, pattogó szavakkal, rövid mondatokban beszélt. És
ingerültségét már az első szavak után érthetővé tette a szemrehányás. Az
urak a Szent Györgytéri oldalon megrökönyödve hallgatták. A harag, a
szemrehányás ugyanis nekik szólt.

— Nemcsak Ófelsége a Császár, a pátriárka Őszentsége is joggal re-
mélte, hogy önök tudni fogják a kötelességüket. Honpolgári, nemzeti és vallási
kötelességüket. De önök megfélemedtek róla. Mi hónapok óta vérben és csa-
takban gázolunk, önök meg csárdást táncolnak a rebellisekkel. Hatósági nyilván-
tartás szerint 1031 pravoszláv házban vannak fegyverfogásra alkalmas férfiak.
És mindössze hét, sage und schreibe: hét csatlakozott a felkelőkhöz. Kettő meg
a Száván túlról jött alakulatokhoz. Ezzel szemben százan és százan álltak be
honvédnek a másik oldalon. Tulajdonképpen mit akarnak a zombori urak?
Mit kíván a szabad királyi város polgársága?

— Békét! — kiálltotta közbe az iménti paraszt, de azonnal lepisszegték.
A hozzá közel állók a füléhez hajoltak. De nem hagyta magát. Szemmel lát-
hatóan kapatos volt, mert még meg is toldotta a megjegyzését hangosan és
vakmerően, mintha ez lett volna az alkalmas pillanat, hogy megmondhatja a
magáét:

— Poturica, gore od turčina!

— Jawohl! — dörögte a veterán tüzér, isten tudja, mihez helyeselve.

A parasztot kivezették. Kinn az árkados folyosón még az öreg pandúr is
segített egyet lódítani rajta, dühösen utána kiáltva:

— Nem vagy a kocsmában, bűdös bugris.

— Mikor tegnap, a város elfoglalása után — folytatta a parancsnok —
fogadtam az első hódoló küldöttséget, azzal védekeztek az urak, hogy Zombor
a maga földrajzi helyzeténél fogva nem alkalmas a fiatalság önkéntes csatla-
kozására. Mintha Szenttamás, vagy Kikinda, vagy a Sajkásvidék alkalmasabb
volna! Kényelmesek az urak, ez az igazság! Paplanos ágyban aludni, s Pesten
csörtetni a jurátusi kardot, ez itt a mód! Túlélni a viszályokat, ez a zomboriak
jelszava! Eresz alá húzódni a vihar elől! Mikor megemlítettem az uraknak a

szégyenletes emlékiratot, melyet tavaly augusztus 5-én a magyar kormányhoz terjesztett fel a pravoszláv hitközség, azzal védekeztek, hogy megbízhatatlannak bélyegezték őket Pest-Budáról, s ők az ezzel járó veszélyt szerették volna elhárítani. Közben le akarták szerelni már a májusi karlócai szabort! S amikor állítólag négyszáz férfit fenyegetett a kényszer tartózkodás helyének kijelölése, azonnal létrejött a megalázó mentőakció Atanacković püspök úr öméltósága részéről. Jaj, csak az internálást elkerülni, mert ki tudja, milyen lenne ott a sör és a gábli! Inkább szolgálai módon engedelmességet fogadni egy engedetlen nációnak! Túlélni, aztán majd csak lesz valahogy! S öméltósága, a püspök nem átalotta magát ma reggel nálam bejelentetni. Hogy a tiszteletét szeretné tenni! A fegyvereinket szeretné megáldani! Kiüzentem neki, hogy nem érek rá Kossuth kormányának megbízottját fogadni! S áldásra sincs szükségem, mert Ófelsége katonáinak fegyvereit már megáldották! Aztán a siránkozók jöttek! Hogy katonáim feltörik a boltokat, beverik a kirkatokat, s eközben nincsenek tekintettel a nemzeti és vallási különbségre! Megígértem minden kilengés megtorlását. Ugyanakkor azonban mélyen együtt éreztem oly sokat szenvedett harcosaimmal! Az éhezőkkel és szomjúhozókkal! A bátor és áldozatkész fiúkkal, akik teljes harci felszerelésben úszták át Szivác-rál a Ferenc-csatornát, s azonnal rajvonalba fejlődtek! Pedig úgy kellett panganéttal leütni róluk a jeget és sarat! S most azért jajgattak az urak, mert ezek az elvadult katonák egy kis kapcának való golyocsot téptek maguknak a feltört boltokból! Vagy egy pár kolbászt dugtak a kenyérsájkjukba, mert már napok óta elmaradt a rendes ételmezésük! S tették ezt a gyalázatos katonák, a »csöcselék«, ahogy itt mondják, anélkül, hogy megnézték volna, milyen hitű és nemzetiségű a bolt gazdája! Valóban impertinencia!

— Nem azért! — kiáltotta váratlanul közbe a szenátor, Luka Stojačković. — Mert szeretnénk büszkékké lenni a katonáinkra! Mindenünket odaadjuk, csak ne hozzanak ránk szégyent a többi nemzetiség előtt!

— Önérzetes hitközség! — felelte gúnyosan Stejin, mire az oly gyakorlatlan živiózó esperes úrnak is megjött a hangja, s felállt a faragott székből, mélyen meghajtotta magát és azt mondta:

— Csupán a rend fenntartását kérnénk alázatos tisztelettel! A katonai exlex megszüntetését. Hogy annál nagyobb meggyőződéssel küldhessük fiainkat a piros—kék—fehér zászlók alá!

— Majd igyekezni fogunk kialakítani ezt a meggyőződést! — válaszolta ördögi gúnyral Stejin, aki eddig karba tett kézzel állt, feszesen és kihívóan, deréksziján a kétfejű sassal, arcán az irónikus mosollyal. — Egyébként nagyon örülök, hogy az urak is megszólaltak! Hogy nemcsak én beszélek, mint Mefisztó a Faustban, hanem önök is. Mert népgyűlésen vagyunk, ugyebár!

Nem lehetett megállapítani, gúnyolódik-e még mindig, vagy őszintén hiszi, amit mond. A helyzet és a hangulat hasonlított Mária Terézia pozsonyi országgyűlésére, ahol a királynő, miután korholó beszédet intézett a főurakhoz, végül a segítségüket kérte. Erre fel rántottak azután kardot a mágnások, a legendák szerint, s kiáltották egy emberként:

»Vitam et sanguinem!«

Itt egyelőre még sem az életét, sem a véréit nem ajánlotta fel senki. Halkan sugdolódva zsinatoltak az urak, miközben a városparancsnok egy tisztjének jelentését hallgatta, s ezt használta ki egy pelyhedző állú suhanc, sajátos mentében, vitézkötése magyar nadrágban, hogy szétterpesztett lábbal

megálljon a Szentháromság téri csoport előtt, s mély megvetéssel kiáltja oda nekik a jól ismert sértést:

— Nemesfokos!

A nagymarkú kovács, Dojić Lazar kapta el a gallérjánál fogva, s pöndörítette az ajtó felé, úgyhogy az incidensből jóformán nem is látott senki semmit. Akkor szólalt meg újra Stejin őrnagy:

— Bocsánatot kérek a kényszerű szünetért! De hát én nem vagyok szónok, csak egy egyszerű katona! Ami egyébként a szívemen feküdt, már elmondtam. Most már csak Vojvodina kerületi nemzeti bizottságát kell megválasztanunk, továbbá egy sorozó bizottságot, s aztán elmondhatják az urak, hogy eleget tettek nemzeti, honpolgári és vallási kötelezettségüknek.

Az öles termetű kovács, Lazar mester lépett a zöldposztós asztal elé.

— Én nem csak kovács vagyok — mondta csendesén, úgyhogy az urak a Szent György tér felől nem is hallották, amit mond. Máskor leintették volna, ha az intelligencia jelenlétében merészel felszólalni és isten tudja miféle badarságot mondani. Most megkönnyebbülve biztatták, mintha hálásak lettek volna, hogy helyettük beszél, »a nép nevében«. — De azt meg kell mondanom, nem gyávaságból kerestük a békét. Egymás iránti tiszteletből kerültünk el minden összeütközést. Itt minálunk, a Bácskában elege van a népnek a harcokból. Mert harcoltunk eleget! És akik ideköltöztek, abban az időben, amikor katonákból polgárok lettünk mink is, nem háborúzni jöttek, hanem békekességben dolgozni. Eltanultuk tőlük a mesterségeket, ne akarja senki, hogy fegyvert emeljünk rájuk! Ha meg mostan az a vád ellenünk, hogy túl akartuk élni a nehéz időket anélkül, hogy szembeszálltunk volna a szomszédjainkkal, hát vállalunk kell ezt a vádat. Mert ők is a békét keresték, ők is kitértek az összezapás elől. És elmúlt a jobbágyság ideje, istennek hála, szabad az ember...

— Miket beszél? — hallatszott most innen is meg onnan is a rosszallás, de a parancsnok felemelte fehérkesztyűs kezét, hogy elhallgattassa a közbeszólást. Mintha tetszett volna neki a kovács, ahogy előtte állt, báránybőr sapkáját gyűrögetve, kurta bekecsben és német nadrágban, ahogyan itt az iparosok jártak. Nem azt mondta, amit ő kért számon a zomboriaktól. Éppen az ellenkezőjét fejtegette ügyetlenül rakva össze a szavakat, de határozottan, nyíltan és férfiasan, ahogy egyetlen küldöttség se beszélt. Azok mind fogadkoztak, árulkodtak, siránkoztak, miközben rettentő nagy hazafiaknak tüntették fel magukat. Ez volt az egyetlen, aki őszintén megmondta, amit gondolt.

És ezzel a népgyűlésnek vége is volt.

— Herr Abgeordneter! — kiáltotta Stejin Stojačković felé, aki a vajdasági főbizottságnak volt a tagja. — Önnek adom át a szót, illetve a cselekvés jogát. Ezennel kinevezem a népgyűlés elnökének, s kérem, választassa meg a bácskai kerületi bizottság harminchat tagját.

Most már zsongott a terem, felbomlott a rend, az őrtálló tisztek is eltűntek az ajtó mellől, s a parancsnok főtisztelendő Kele Ernő apát úrral beszélgetett a Szentháromság téri oldalon. A terem közepén újra megjelent az előbbi diákféle suhanc és énekelni kezdett:

»Ustaj, ustaj Srbine, ustaj na oružje...«, de senki sem énekelt vele. A kovács fejébe húzta sapkáját és elballagott. Az öreg pandúr elfújta a kandelláberek gyertyáit, s kivitte őket. Kiszáratva azonban megint visszajött a két

gyertyatartóval, letette őket az asztalra, egyforma távolságra a feszülettől, mintha odakinn valaki rászólt volna, hogy az égő gyertyákra még szükség van, mert gondosan és körülményesen újra meggyújtotta őket. S mintha a fejét csóválta volna, hogy micsoda időket él meg az ember! Már azt se lehet tudni, mikor van vége egy gyülésnek!

— Hálásan megköszönöm főtisztelendő úrnak a lojalitását — mondta Stejin és összeütötte a sarkát, miközben kackiásan meghajtotta magát. — A római egyház papsága általában korrektül és hazafias érzülettel viseltetett. mindenkor éreztetve őfelsége a császár iránti hűségét. Csupán a protestánsokkal volt egy kis baj. A nyakas kálvinistákkal, ahelyett, hogy hálásak lettek volna, amiért nem vetették valamennyiüket máglyára annak idején! Ön viszont, főtisztelendő atyám, még külön is kitüntette magát az ellenséggel szembeni határozott és elutasító magatartásával!

— Csak azt tettem, ami az Úr alázatos szolgájának a kötelessége — rebegte a plébános halkán, egyrészt a szerénységét kifejezendő, másrészt nem találta nagyon kellemesnek ezt a kétes értékű komplementet. Milyen hamar meghallja valaki, s aztán, ha változik a helyzet, a fejére olvassák.

— És ha szabadna megkérnem főtisztelendő apát urat egy gáláns szíveségre — folytatta az őrnagy —, akkor arra kérném alázattal főtisztelendőségedet, legyen kegyes átadni Schweidell bárónó öméltóságának hódolatteljes kézcsókomat. Azonnal őrséget rendeltem a háza elé, amint meghallottam, hogy nem követte férjét és fiát a táborba. De már a következő vizittől kénytelen vagyok eltekinteni a köztünk fennálló, s remélem, nem sokáig tartó hadihelyzet miatt. Előre köszönöm főtisztelendő úr szíves közbenjárását!

S amíg itt kölcsönösen bókolt egymásnak a pap és a katona, miközben a teremben alig lézengett már valaki, mert a középben állók egymás után elmentek, az utcai boltos, Stojačković úr egy árkuspapírt húzott elő dolmánya zsebéből, s szemüvegét feltéve olvasni kezdte a névsort.

— Szóval, mink is köztük vagyunk! — jegyezte meg az adótárnok, Buday uram. — Mindannyian, akik a Čitaonica tagjai vagyunk. De mért ne fizettem volna meg ott is a csekély tagsági díjat? Hát nem?

Mintha önmagával vitatkozott volna csendesesen tűnődve, amíg körülötte szinte észrevétlenül alakult a történelem. S Zombory Gáspár még meg is toldotta kedélyesen és gyanútlanul ezt a könnyed tűnődést a maga részéről mondván:

— Jól van, hát legyen Vojvodina! A fontos mégiscsak az, hogy szépen megerősödött a búzám! Mert kinn volt a medve, most lesz két hete. Kijött gyertyaszentelő napján. Kijött, ugye az olvadásra, fene a bőrért egye meg, de most már a legnagyobb fagy sem árt a gabonának!

S miután megkiáltották őket is az új országrészt, az új tartományt, vagy mi is akart lenni, kényelmes kocogással elindultak az ajtó felé. Hazafelé.